

1

Червень 1969

— Олівере, ти хворий!

— Я — що?

— Ти дуже хворий!

Фахівець, який поставив мені цей страхітливий діагноз, пізно прийшов у медицину. Власне, до сьогодні я вважав його кондитером. Фахівця звать Філіп Кавіллері. Колись його дочка Дженні була моєю дружиною. Вона померла. А ми залишилися, діставши від неї у спадок право опікуватися один одним. Тож раз на місяць я приїжджав до нього в Кренстон: пограти в боулінг, випити, скуштувати екзотичної піци. Або ж він сам складав мені компанію в Нью-Йорку для участі в не менш захопливій гамі заходів. Але сьогодні, щойно зійшовши з потяга, замість того, щоб привітати мене черговою ласкавою непристойністю, він крикнув:

— Олівере, ти хворий!

— Справді, Філіпе? І якого біса, на твою мудру професійну думку, зі мною не так?

— Ти не одружений!

Він не став обтяжувати себе подальшими роз'ясненнями, а просто розвернувся і, тримаючи в руці валізу зі шкірозамінника, попрямував до виходу.

У променях ранкового сонця скло та сталь міста здавалися майже доброзичливими. Тому ми обидва погодилися пройти пішки двадцять кварталів до місця, яке я жартома називав своєю парубоцькою квартирою. На розі Сорок сьомої вулиці та Парку Філ обернувся й запитав:

— Як проходять твої вечори?

— О, насичено, — відповів я.

— Насичено? Гм, це добре. І з ким?

— З «Опівнічними рейдерами».

— Це хто — вулична банда чи рок-гурт?

— Ні те, ні інше. Ми — група юристів, які добровільно проводять час у Гарлемі.

— Скільки вечорів на тиждень?

— Три.

Ми знову мовчки пішли центром міста.

На розі П'ятдесят третьої та Парку Філ знову порушив мовчання.

— Залишається чотири вільних вечори.

— До всього, на мені купа домашньої роботи з офісу.

— А, ну так, звісна річ. Домашню роботу треба робити.

Філ був, м'яко кажучи, не в захваті від того, що я серйозно зайнявся безліччю нагальних питань (наприклад, призовними картками). Тому мені доводилося натякати на їхню значущість.

— Я часто буваю у Вашингтоні. За місяць виступатиму в суді у справі про Першу поправку. Щодо того шкільного вчителя...

— О, захищати вчителів — це добре, — сказав Філіп. І додав ніби так, між іншим: — А як у Вашингтоні з дівчатами?

— Не знаю. — Я знизав плечима й пішов далі.

На розі Шістдесят першої та Парку Філ Кавіллері зупинився й зазирнув мені в очі.

— Коли, чорт забирай, ти збираєшся знову завести свій мотор?

— Минуло не так багато часу, — відповів я. І подумав: великий філософ, який стверджував, що час лікує рани, забув повідомити, за який саме часовий проміжок.

— Два роки, — сказав Філіп Кавіллері.

— Півтора, — поправив я його.

— Так, авжеж... — промовив він хрипко, під кінець майже нечутно. Чим видав, що теж досі відчуває холод того грудневого дня, але... півтора року тому.

У решті кварталів я спробував знову підігріти атмосферу, рекламуючи квартиру, яку винаймав після його останнього приїзду.

— То це вона?

Філ озирався навколо, здійнявши брову. Усе було впорядковано та охайно. Того ранку я спеціально викликав прибиральницю.

— Це що за стиль? — запитав він. — Сучасний гівнобокс?

— Агов, — обурився я. — Мої потреби дуже прості.

— Ще б пак. У кренстонських щурів житло здебільшого не гірше від цього. У деяких — навіть краще. А це що, в біса, за книжковий розвал?

— Юридичні довідники, Філе.

— Звісна річ, — сказав він. — І як саме ти розважаєшся — мацаєш шкіряні палітурки?

Гадаю, я міг би успішно звинуватити його у вторгненні в моє особисте життя.

— Послухай, Філіпе, чим я займаюся, коли залишаюся сам, — моя особиста справа.

— Хто заперечує? Але сьогодні ти не сам. Тож ми з тобою здійснимо світський вихід.

— Що-що здійснимо?

— Я придбав цей модний піджак — який ти, до речі, так і не похвалив — не для того, щоб переглядати якийсь паршивий фільм. Я зробив цю шикарну нову стрижку не для того, щоб ти вважав мене милим. Ми відтягнемся на всі сто. Ми заведемо нових друзів..

— Як-от?

— Як-от подруг. Мерщій наряджайся.

— Я йду в кіно, Філе.

— Дідька лисого! Слухай, я знаю, що ти прагнеш отримати Нобелівську премію за страждання, але я цього не допущу. Чуєш? Не допущу! — Він не на жарт розійшовся. — Олівере, — прорік Філіп Кавіллері, тепер святий отець-єзуїт, — я тут, щоби врятувати твою душу і врятувати твою дупу! І ти слухатимеш, що я тобі кажу. Ти слухаєш?

— Так, отче Філіпе. Що конкретно я маю зробити?

— Одружитися, Олівере!

2

Ми поховали Дженні раннім грудневим ранком. Нам пощастило, бо до полудня лютий новоанглійський шторм перетворив світ на пейзаж зі сніговими скульптурами. Батьки запитали мене, чи поїду я з ними потягом до Бостона. Я ввічливо відмовився, наполягаючи на тому, що потрібен Філіпу, інакше він зламається. Насправді все було навпаки. Оскільки впродовж усього життя я не стикався з утратами й болем, мені самому потрібен був Філіп — навчити мене горювати.

— Прощу, будь на зв'язку, — сказав батько.

— Гаразд, буду. — Я потиснув йому руку та поцілував маму в щоку. Потяг вирушив на північ.

Спочатку в будинку Кавіллері було шумно. Родичі не хотіли залишати нас удвох. Але поступово, один за одним гості роз'їхалися — адже всі вони, природно, мали власні сім'ї. На прощання кожен із них заручився від Філа обіцянкою, що

той відкрив магазин і стане до роботи. Це був єдиний вихід. Філ усім слухняно кивав, ніби кажучи: авжеж!

Аж ось, нарешті, ми лишилися удвох. Ми не мали жодної потреби рухатися, оскільки кожен із гостей залишив на кухні місячний запас усього на світі.

Тепер, не відволікаючись на тіток та кузин, я почав відчувати, що дія церемоніального новокаїну потроху минає. Раніше я гадав, що мені боляче. Тепер зрозумів, що це було просто заціпеніння. Агонія лише починалася.

— Агов, тобі час повернутися до Нью-Йорка, — промовив Філ не надто переконано.

Я не став зауважувати, що його пекарня, здається, зачинена. Натомість сказав:

— Не можу. Маю де з ким зустріти Новий рік тут, у Кренстоні.

— З ким це? — запитав він.

— З тобою, — відповів я.

— Це буде дуже весело, — сказав він, — але обіцяй: новорічним ранком ти поїдеш додому.

— Гаразд, — погодився я.

— Гаразд, — повторив він.

Мої батьки телефонували щовечора.

— Ні-ні, точно нічого не треба, місис Берретт, — запевняв Філ. Вона явно запитувала, чим може... допомогти.

— Ні-ні, нічого не треба, батьку, — казав я своєю чергою. — Але дякую.

Філ показав мені секретні фото. Світлини, колись приховані від мене за найсуворішим наказом Дженні.

— Чорт, Філе, я не хочу, щоб Олівер бачив мене з брекетами!

— Але Дженні, ти була дуже симпатичною.

— А тепер я ще симпатичніша, — відповіла вона у своєму фірмовому стилі. Відтак додала: — І жодних дитячих фото, Філе.

— Але чому? Що не так?

— Не хочу, щоб Олівер бачив мене товстою.

Я з подивом спостерігав за цією веселою сваркою. На той час ми вже були одружені, і мені й на думку б не спало розвестися з нею через якісь стародавні брекети.

— Агов, хто тут головний? — зауважив я Філу, підтримуючи дійство.

— Вгадай. — Він усміхнувся. І поклав альбоми назад, не розгорнувши.

А сьогодні ми їх подивилися. Фотографій було багато.

На всіх найстаріших яскраво сяяла «Т'реза» Кавіллері, дружина Філіпа.

— Вона схожа на Дженні.

— Вона була вродлива, — зітхнув він.

Десь після дитячої повноти Дженні, але до її брекетів Т'реза зникла з фото.

— Я не мав дозволяти їй їхати вночі, — сказав Філ — так, ніби аварія, у якій та загинула, сталася лише напередодні.

— Як ти дав цьому раду? — запитав я. — Як зміг пережити? — Я поставив це запитання з егоїстичних мотивів: почути, який саме спосіб — можливо, бальзам і для моєї душі — він запропонує.

— Хто сказав, що я зміг це пережити? — відповів Філіп. — Але поруч зі мною принаймні була маленька дочка...

— Про яку ти міг піклуватися...

— Яка могла піклуватися про мене, — сказав він.

І я вислухав низку розповідей про засекречену сторону життя Дженніфер. Як вона робила все, щоб допомогти йому. І полегшити його біль. Йому довелося дозволити їй готувати. Гірше за те, йому довелося їсти її перші кулінарні витвори — за рецептами, знайденими (і знешкодженими) в журналах із супермаркетів. Вона змусила його продовжити ходити в боулінг із приятелями щосереди. Вона відчайдушно намагалася зробити його щасливим.

— То це через неї ти так і не одружився, Філе?

— Що?

— Через Дженні?

— Господи, ні. Вона сама діставала мене вимогою одружитися — навіть сватала!

— Справді?

Він кивнув.

— Їй-бо, намагалася підсунути мені ледь не кожному більш-менш підхожу італоамериканку від Кренстона до Потакета.

— Але всі вони нікуди не годилися, так?

— Чому, були й непогані, — відповів він. Чого я аж ніяк не очікував. — Міс Рінальдї, вчителька англійської в молодших класах школи Дженні...

— Он як? — подивувався я.

— ...була дуже непогана. Ми з нею бачилися деякий час. Тепер заміжня. Троє дітей.

— Мабуть, ти не був готовий, Філе.

Він подивився на мене й похитав головою.

— Слухай, Олівере... колись мені вже випало все це. І хто я, в біса, такий, щоб надіятися, ніби Бог двічі дасть мені те, чого люди здебільшого взагалі ніколи не отримують?

І відвів погляд, наче шкодуючи, що видав мені цю правду.

У перший день нового року Філ буквально заштовхав мене в потяг, що йшов додому.

— Пам'ятай, що ти обіцяв повернутися до роботи, — сказав він.

— Ти теж, — відповів я.

— Це допомагає. Повір мені, Олівере, це дійсно допомагає.

І тут потяг рушив.

Філ мав рацію. Занурюючись у чужі юридичні проблеми, я знаходив вихід гніву, який починав відчувати. Невідомо хто невідомо як познущався з мене, думав я. Напсував у адміністрації світу, небесній канцелярії. І я відчував, що мушу вдіяти бодай щось, аби це виправити. Мене дедалі більше приваблювали «судові помилки». А в нашому саду, о так, якраз тоді буяла ціла купа злісних бур'янів.

Завдяки справі «Міранда проти Аризони» (384 U.S. 436)¹ я став хлопцем нарозхват. Верховний суд визнав: підозрюваному необхідно повідомити, що він може зберігати мовчання, поки не знайде адвоката. Не знаю, скількох нещасних встигли доправити в суд перед тим без належного захисту, але я раптово розлютився за всіх. Наприклад, за Лероя Сігера, який уже перебував у Аттиці², коли я отримав його справу через «Громадянські свободи»³.

Лі був засуджений на підставі власноруч підписаного зізнання, спритно (о так — але чи законно?) вирваного з нього після довгого допиту. Виводячи під зізнанням своє ім'я, він погано усвідомлював, що робив — можливо, на ту мить здатний думати тільки про те, що тепер йому нарешті дадуть виспатися. Повторний суд над ним став однією з головних нью-йоркських справ, заснованих на прецеденті Міранди. І ми домоглися його звільнення. Дециці правосуддя заднім числом.

«Спасибі, чувак», — подякував він мені й повернувся, щоб поцілувати свою заплакану дружину. «Вітаю на волі», — сказав я, відсторонюючись, не в змозі розділити щастя Лероя Сігера. Крім того, він мав дружину. І — хай там як, а на світі була ще сила тих, кого ми на адвокатському сленгу називаємо «постражданцями».

Наприклад, Сенді Веббер, який вів дуель зі своєю призовною комісією за отримання статусу свідомого відмовника.

---

¹ «Міранда проти Аризони» (англ. *Miranda vs. Arizona*) — історична судова справа, розглянута Верховним Судом США 1966 року. Рішенням у справі суд постановив, що будь-які свідчення можуть бути використані в суді тільки в тому випадку, якщо сторона обвинувачення може довести, що підозрюваний перед допитом був поінформований про право на адвоката і право не свідчити проти себе.

² Виправний заклад Аттика (англ. *Attica Correctional Facility*) — в'язниця категорії супермаксимальної безпеки у місті Аттика, штат Нью-Йорк.

³ Американська спілка захисту громадянських свобод (англ. *American Civil Liberties Union, ACLU*) — американська некомерційна організація, метою якої є «захист та охорона особистих прав та свобод, гарантованих кожній людині в цій країні конституцією та законом Сполучених Штатів». Головний офіс спілки розташований на Мангеттені в Нью-Йорку.

Комісія вагалася. Сенді не з квакерів, тому було неочевидно, що він відмовляється йти на війну саме з «глибоких переконань», а не через звичайне боягузтво. І все ж попри те, що ситуація видавалася вкрай небезпечною, він не хотів їхати до Канади. Йому конче потрібне було визнання його права власноруч розпоряджатися своєю совістю. Він був тендітний. І його дівчина страшенно за нього боялася. Один із його друзів відбував термін у Льюїсбурзі¹ і був від цього зовсім не в захваті. «Їдьмо в Монреаль», — просила дівчина. «Я хочу залишитися й боротися», — сказав він.

Ми так і вчинили. Ми програли. А потім подали апеляцію і виграли. Він був радий отримати три роки миття посуду в лікарні.

«Ви просто крутезні!» — співали Сенді і його дама, обіймаючи мене вдвох. Я ж відповів: «Не втрачайте віри». І рушив далі — полювати на нових драконів. На мить озирнувшись, побачив, як вони танцюють на тротуарі. І пошкодував, що не можу всміхнутися.

Я був дуже злий.

Я засиджувався на роботі, скільки ставало сил. Я не любив виходити з офісу. Усе в нашій квартирі ніби променилося нею — Дженні. Піаніно. І її книги. Меблі, які ми разом вибирали. Так, я начебто казав собі, що мушу переїхати. Але повертався додому так пізно, що це вже не мало значення. Потроху я звик до соло-обідів на нашій тихій кухні, до прослуховування касет самотніми вечорами — хоча й унікав сидіти в читальному кріслі Дженні. Я навіть майже навчився засинати в нашому такому порожньому ліжку. І тому й гадки не мав, що мені доведеться покинути це місце.

Поки не відчинив двері.

Це була шафа Дженні, яку я до того дня оминав стороною. Але з якоїсь дурості відчинив. І побачив її одяг. Сукні

---

¹ Федеральна виправна установа, Льюїсбург (*англ.* Federal Correctional Institution, Lewisburg) — федеральна в'язниця категорії середньої безпеки в місті Келлі, штат Пенсильванія.

Дженні, її блузки та шарфи. Її светри — навіть один шкільний, який вона не захотіла викинути й носила вдома попри потертість. Усе це було, а Дженні — ні. Годі висловити, що я думав, дивлячись на ці шовкові та вовняні спогади. Здавалося, що якщо я доторкнуся до цього стародавнього светра, то зможу відчути бодай молекулу живої Дженні.

Я зачинив двері шафи й більше ніколи їх не відчиняв.

За два тижні Філіп Кавіллері тихо зібрав усі її речі й поїхав. Він пробурмотів, що знає одну католицьку групу, яка допомагає бідним. А перед тим як вирушити до Кренстона на позиченій у пекаря вантажівці, сказав із напуттям:

— Більше тебе не відвідуватиму, поки не переїдеш.

Смішно. Щойно він позбавив будинок від усього, що пробуджувало Дженні в моїй пам'яті, я за тиждень знайшов нову квартиру. Маленька, схожа на в'язницю (у Нью-Йорку на всіх вікнах першого поверху залізні решітки, пам'ятаєте?), вона була напівпідвальним приміщенням в коричневому будинку, де жив багатий продюсер. Його розкішні двері з золотими ручками красувалися половиною сходового маршу вище, тому люди, які прямували на його оргії, ніколи мене не турбували. Крім того, моє нове житло було розташоване ближче до офісу й лише за пів кварталу від Центрального парку. Усі ознаки вочевидь указували на моє швидке одужання.

І все ж я мушу зробити серйозне визнання.

Хоч я і мешкаю в новій квартирі, з новими постерами та суперновим ліжком, а друзі дедалі частіше кажуть «Маєш гарний вигляд, старий!», — є дещо, що я зберіг на пам'ять про Дженні, яка колись була моєю дружиною.

Там, удома, у нижній шухляді письмового столу лежать окуляри Дженні. Так. Обидві пари окулярів Дженні. Тому що самий лише погляд на них нагадує мені про прекрасні очі, які дивились на мене крізь їхні скельця.

В усьому ж іншому, як не забуває зауважити кожен, хто мене бачить, я в приголомшливій формі.